

A Reflection on the Relationship Between Sufism and Politics in the Islamic World: A Case Example of Kasnazaniyyah Order in Iraq

Yaser Qazvini Haeri ¹

MohammadSaleh Moazzezina ^{2*}

Received on: 22/03/2023

Accepted on: 11/08/2023

Extended Abstract

Introduction & purpose: The Kasnazaniyyah Order, one of the most active Sufi movements in contemporary Iraq, has played a pivotal role in the country's political and social spheres. With its Kurdish and Sunni roots, the order has established significant influence across various regions of Iraq, including Shia-majority and Arab-populated areas, emerging as a key political actor in both domestic and foreign affairs. This study employs Frederic Mayer's Theory of Narrative and Collective Action to examine how the Qadiriyya-Kasnazaniyyah Order utilizes narrative tools to construct a distinct political identity in Iraq and engage in political activism on both domestic and international spheres.

In the modern era, Sufism has actively engaged in political dynamics, particularly in Arab countries, as a means of confronting various challenges and asserting its legitimacy in the face of Political Islam movements. Following independence from colonial rule, Arab regimes, recognizing the spiritual and cultural influence of Sufism, strategically incorporated Sufi currents into their ideological frameworks to bolster their own legitimacy.

In this context, Sufism has functioned not merely as a spiritual system but also as an instrument of political maneuvering and cultural resistance. After the Arab Spring, Sufism emerged as a countervailing force against the tide of Political Islam and was utilized to mitigate the perceived threats posed by Islamist movements. Under these circumstances, Sufi narratives were employed as tools to shape new socio-cultural movements and alter political equilibria.

---

1 . Assistant Professor, Department of History, University of Tehran, Tehran, Iran.
(Email: y.qazvini@ut.ac.ir).

2* . Ph.D student in Islamic History, Department of History, University of Tehran, Tehran, Iran.
(Corresponding Author: moazzezi.saleh.98@ut.ac.ir)

Method: The present study attempts to employ Frederic Mayer's theory, as outlined in his book “Narrative Politics: Stories and Collective Action” to survey how the Kasnazaniyyah Order in Iraq uses religious and historical narratives to construct a unique political narrative that successfully persuades its followers to engage in political and social engagement.

Findings: Relying on a discursive confrontation with jihadist Islamists, the Kasnazaniyyah Order seeks to construct an effective narrative of Sufi tradition, envisioning a desirable future for Iraq while actively engaging in multiple arenas, particularly domestic and foreign policy. Through its presence in formal institutions such as the Iraqi parliament and government, as well as its mediation in political crises, the Order has played a relatively influential role in Iraqi politics. By employing religious and historical narratives, the Kasnazaniyyah Order shapes its collective identity in alignment with the Ahl al-Bayt (the Prophet’s household) and prominent Sufi figures such as Abdul-Qadir Gilani. These narratives not only reinforce the collective identity of its followers but also encourage them toward political and social action. Drawing on Frederick Mayer’s theory of ‘Narrative and Collective Action’, such narratives serve as powerful tools for mobilizing forces and influencing the political landscape.

The Kasnazaniyyah Order stands in sharp opposition to Takfiri and Jihadist movements, such as ISIS, which it perceives as a threat to Iraq’s national unity and Islamic identity. Sheikh Nahro al-Kasnazani, the current leader of the Order, has consistently emphasized the need to educate Iraqi youth against Takfiri ideologies, framing the Order’s mission as the revival of humanistic principles and national unity in Iraq.

Adopting a trans-ethnic and trans-sectarian approach, the Kasnazaniyyah Order strives to foster unity among Iraq’s diverse ethnic and religious communities. By advocating peaceful coexistence and respect for religious diversity, the Order positions itself as a unifying force in Iraq. Under the slogan "Sulaymaniyah: The Capital of Global Sufism," Sheikh Nahro has pursued initiatives to expand Sufism’s influence and promote the Order’s growth worldwide—though he faces strong opposition from rival factions contesting his leadership over the broader Sufi movement.

The Kasnazaniyyah Order utilizes various media tools, including newspapers and satellite networks, to propagate its views and doctrines. Recently, it has also maintained an active presence in digital spaces, particularly on platforms such as YouTube. Additionally, the order oversees educational and research institutions, such as “Kasnazan University College” and “The Global Center for Sufism and Spiritual Studies”, which bolster its intellectual and cultural foundations.

Research article

DOI: 10.22070/iws.2025.20615.2432

Discussion and Conclusion: In conclusion, the Kasnazaniyyah Order, one of the prominent Sufi Orders in the Islamic world, has successfully reinforced its collective identity through religious and historical narratives while mobilizing its followers toward political and social engagement. Through its discursive resistance against Jihadist Islamists, pursuit of national unity, and institution-building efforts in education and media, the Order has played a significant role in shaping Iraq's domestic and foreign policies. The experience of the Kasnazaniyyah Order demonstrates that Sufism, as a spiritual and cultural movement, can serve as a unifying and resilient force in times of crisis, countering both internal and external threats.

Keywords: Sufism, Politics, Kasnazaniyyah, Iraq, Political Islam, Narrative.

درنگی بر مناسبات تصوف و سیاست در جهان اسلام: مطالعه موردی طریقت کسنزانیه در عراق

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۰

یاسر قزوینی حائری^۱

محمد صالح معززی نیا^{*۲}

چکیده

ماهیت و شیوه فعالیت طریقت‌های متصوفه در عرصه سیاست، همواره یکی از مسائل چالشی تاریخ تصوف بوده است. با توجه به رشد رویکردهای سلفی و جهادی در خاورمیانه در طی سال‌های اخیر، طریقت‌ها و اجتماعات صوفیانه به عنوان جایگزینی مناسب جهت رویارویی با اسلام جهادی در نظر گرفته شد و همین امر موجب توجه به این گروه‌ها و نیز راه‌یابی آنان به حوزه‌های گوناگون عرصه سیاست شده است. طریقت کسنزانیه، یکی از طریقت‌های فعال صوفیانه در دوره معاصر، دارای فعالیت‌های گسترده‌ای در عراق بوده و به کنش‌گری سیاسی در سیاست داخلی و خارجی عراق می‌پردازد. این طریقت صوفیانه خاستگاهی کردی و سنی داشته؛ اما فعالیت‌های گسترده‌ای نیز در مناطق شیعه‌نشین و عرب‌تبار عراق دارد. در پژوهش حاضر با تکیه بر نظریه روایت‌محور کنش جمعی فردریک میر و با استفاده توأمان از منابع کتابخانه‌ای و میدئویی، به این مسئله خواهیم پرداخت که ماهیت و چگونگی سیاست‌ورزی کسنزانیه در عراق پرداخته و این سیاست‌ورزی با تکیه بر کدام مسائل و در چه زمینه‌ها و ابعادی صورت می‌گیرد. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد کسنزانیه از طریق ایجاد تقابل هویتی با اسلام‌گرایان جهادی، با برساخت روایتی مشخص از سنت صوفیانه، ترسیم آینده مطلوب برای عراق، اتکای به مبانی و مفاهیم دینی و اقدام به نهادسازی در عرصه آموزش و رسانه‌های جمعی، در عرصه سیاست داخلی و خارجی عراق به کنش‌گری سیاسی می‌پردازد.

واژگان کلیدی: تصوف، سیاست، کسنزانیه، عراق، اسلام سیاسی، روایت.

(صفحه ۳۰۱-۳۳۲)

۱. استادیار گروه تاریخ، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (y.qazvini@ut.ac.ir)

*۲. دانشجوی دکتری تاریخ اسلام، گروه تاریخ، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

(نویسنده مسئول: moazzezi.saleh.98@ut.ac.ir)

مقدمه

در خصوص نسبت تصوف و سیاست به‌مثابه یکی از موضوعات محوری در مطالعات سیاسی جهان اسلام، نظریات متعدد و متنوعی مطرح شده است؛ از انزوای صوفیان از میدان‌های سیاسی که گاه به رکود تعبیر شده (Stepanyants, 2009:167) و گاه خود کنشی سیاسی^۱ تلقی شده است (غاوجی، ۲۰۲۰: ۳۳۳) تا مشارکت فعالانه در قدرت سیاسی و همراهی با سیاستمداران (کاظم‌بیگی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۳۰) و حتی مقابله مستقیم با حاکمیت‌ها و استعمارگران (Muedini, 2015:134). این اشکال مختلف تعامل تصوف با سیاست در طول قرون شکل گرفته و دگرگون شده‌اند. در این راستا، ماهیت و شیوه فعالیت طریقت‌های متصوفه در عرصه سیاست همواره یکی از مسائل چالشی تاریخ تصوف بوده است. از سوی دیگر، روایت‌های جمعی نقش مهمی در برانگیختن کنش‌های سیاسی و اجتماعی داشته‌اند. تصوف به‌عنوان نهادی اجتماعی، حضوری دیرپا در تاریخ عراق دارد و برخی محققان، عراق را مهد تصوف می‌دانند (علی محمد، ۲۰۲۱: ۶۰). عراق در دوره کنونی شاهد حضور طریقت‌های صوفی متعددی از جمله رفاعیه، نقشبندیه و قادریه بوده است. کسنزانیه، شاخه‌ای از طریقت قادریه است که جایگاه ویژه‌ای در تاریخ تصوف عراق دارد. با وجود آنکه برخی طریقت‌های صوفی مانند کسنزانیه، به اجرای مناسک و آئین‌های صوفیانه خاص خود نام‌بردار شده‌اند؛ نمی‌توان نقش آنها را در عرصه سیاسی عراق و اقبال مریدان این طریقت به حمایت از رهبران آن نادیده گرفت. نمونه بارز این حضور، انتخاب برخی از رهبران این طریقت به‌عنوان نمایندگان پارلمان عراق و اعلام مواضع آنان در قبال مسائل روز عراق است.

از دیدگاهی کلان، سیاست‌ورزی این طریقت را می‌توان در دو حیطه سیاست داخلی و سیاست خارجی تحلیل کرد:

۱. **سیاست داخلی:** طریقت کسنزانیه در مقاطع مختلف با جریان‌های سیاسی عراق تعامل داشته و با ایجاد ائتلاف با گروه‌های مختلف، سعی در ورود به نهادهای تصمیم‌گیر همچون پارلمان و کابینه دولت‌ها داشته است.

---

۱. با اندکی تسامح می‌توان گفت مقصود از کنش (Action)، عملی متمایز از رفتار است که مبتنی بر اغراض و نیات عاملان آن بوده (آبرکرامبی و دیگران، ۱۳۶۷: ۲۲) و تا حدی وابسته به «میزانی از اقدام آگاهانه یا برنامه‌ریزی‌شده» در راستای هدفی معین و مشخص انجام می‌شود. (هیوود، ۱۳۹۸: ۳۰۴)

۲. **سیاست خارجی:** این طریقت در عرصه سیاست خارجی نیز به موضع‌گیری درباره همسایگان عراق، از جمله ایران و همچنین نیروهای تأثیرگذار منطقه‌ای مانند آمریکا پرداخته و تلاش کرده است نقش مؤثری در سیاست خارجی عراق ایفا کند.

بررسی سیاست‌ورزی کسنزانیه از منظر نظریه «روایت و کنش جمعی» کمک می‌کند تا درک بهتری از چگونگی تأثیرگذاری و کنش‌گری این طریقت در فضای سیاسی عراق به دست آید. همان‌طور که فردریک میر در کتاب «روایت و کنش جمعی» توضیح می‌دهد، افراد اغلب به واسطه‌ی مفتون شدن در قصه‌های جمعی، در کنش‌های سیاسی و اجتماعی مشارکت می‌کنند (میر، ۱۳۹۹: ۲۳). این پژوهش به مطالعه چگونگی سیاست‌ورزی طریقت کسنزانیه، به عنوان یکی از طریقت‌های صوفیانه معاصر، در عراق پرداخته و نشان می‌دهد که چگونه طریقت مذکور با برساخت^۱ روایتی مشخص، در وهله نخست اذهان پیروان خود و در وهله دوم، مردم عراق را به کنش‌گری سیاسی ترغیب کرده است. در این راستا، با اتکا به نظریه «روایت و کنش جمعی»، تلاش خواهد شد به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:

- طریقت کسنزانیه چگونه و با اتکا به کدام ابزارها در سیاست‌ورزی نقش‌آفرینی می‌کند؟
- این طریقت در کدام حوزه‌های سیاست داخلی و خارجی عراق حضور داشته و چه مواضعی اتخاذ کرده است؟

بر این اساس، ابتدا طرحی نظری از اهمیت مقوله روایت در بستر سیاست ارائه شده، پس از آن به بررسی جایگاه سیاست در اندیشه صوفیان و نسبت آن با مقوله روایت پرداخته و سپس سیاست‌ورزی صوفیانه در دوره جدید تحلیل خواهد شد. در نهایت، سیاست‌ورزی طریقت کسنزانیه به‌طور خاص مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف- پیشینه و روش پژوهش

به نظر می‌رسد تاکنون پژوهشگران، طریقت کسنزانیه را به عنوان یک مورد مستقل و در قالب یک پژوهش متمایز، مورد بررسی و تحلیل قرار نداده‌اند و غالب توجهات محققان به این طریقت، در پرتوی ذکر یک نمونه در تبیین مناسک خاص فرق صوفیه معاصر یا تحلیل نسبت تصوف با سیاست

در جهان اسلام بوده است. با این حال در برخی تحقیقات معاصر، اشارات هرچند غیرمستقل اما ارزشمندی به این طریقت انجام شده است. بر این اساس، مناسک فرق صوفیه مانند کسنزانیه در چارچوب مسئله این پژوهش قرار نمی‌گیرد و اشاره به پیشینه پژوهشی این محور موضوعی، چندان مفید فایده نخواهد بود؛ بنابراین، شایسته است به پیشینه تحقیقات مربوط به نسبت‌سنجی تصوف با سیاست در جهان اسلام پرداخته شود. وجه تمایز پژوهش حاضر با دیگر پژوهش‌های مربوط به این حوزه، در تکیه بر عنصر روایت و چگونگی بهره‌گیری این طریقت از آن در تکاپوی سیاسی خویش است. با این حال، ضروری است به آثار برجسته محققان در این حوزه اشاره و تمایز پژوهش ما با آنها بیشتر مشخص گردد. شاید مهم‌ترین اثر مربوط به سیاست‌ورزی کسنزانیه، کتاب دیوید جردن با عنوان «دولت و صوفیه در عراق: بنای یک اسلام معتدل در دوره صدام حسین» باشد (Jordan, 2022). جردن به تفصیل ماهیت روابط نظام بعث عراق با صوفیه و نسبت وابستگان آن با شاخه‌های تصوف از جمله ارتباط عزت‌الدوری با کسنزانیه را مورد بررسی قرار داده است. همان‌طور که از عنوان پژوهش جردن مشخص است، مسئله محوری وی بررسی کسنزانیه نیست و توجه وی به کسنزانیه به تبع مسئله ماهیت برنامه سیاسی صدام حسین است. علی‌رغم دقت و انسجام بحث جردن در این زمینه، پژوهش وی تنها به دوره ابتدایی کنش سیاسی کسنزانیه متمرکز بر دوره بعث پرداخته است؛ در حالی که نقطه تمرکز ما در پژوهش حاضر بر سیاست‌ورزی کسنزانیه دوره پس از نظام بعث خواهد بود که مورد بررسی جردن قرار نگرفته است.

در دهه‌های اخیر، مطرح شدن رسانه‌های تصویری از قبیل عکاسی، فیلم و اخیراً ویدئو به مثابه یک منبع پژوهشی، فرصت‌های بی‌سابقه‌ای را برای پژوهش‌های علوم اجتماعی فراهم کرده‌اند و با توجه به اقبال گسترده محققان بدین منابع، جایگاه خاصی در ادبیات روش‌شناسی تحقیقات اجتماعی یافته‌اند (Heath, C. Hindmarsh, J. & Luff. P, 2010: 2-3). این گستره وسیع مطالعاتی به عنوان زیرمجموعه‌ای از مطالعات بصری^۱ شناخته شده است و بر این اساس، ویدئو به مثابه یک فرم بصری^۲ معرفی می‌شود (Harris, Anne M, 2016: 10) و پژوهش‌های مبتنی بر ویدئو^۳ از جمله این مطالعات محسوب می‌شوند. در این میان، انواع گوناگونی از منابع ویدئویی شناسایی و طبقه‌بندی شده است که

1. visual studies
2. Video as a visual form
3. Video-based Research

می‌توان به ویدئوگرافی، ویدئوی مشارکتی، ویدئوی استنباط و ویدئوهای موجود^۱ اشاره کرد. (پروری و راضی، ۱۴۰۱: ۵۰-۴۶) با توجه به نوپایی این حوزه روشی و آشنایی نسبتاً اندک محققان ایرانی با آن، ذکر بخشی از مزایای بهره‌گیری از ویدئو در پژوهش خالی از فایده نخواهد بود. در باب مزایای بهره‌گیری از ویدئو، می‌توان به ارائه توصیفات غنی و جزئی از پدیده مورد بررسی اشاره کرد؛ به طوری که ویدئو، ثبت توصیفات منحصربه‌فرد و دقیق از رفتار، محیط، تعاملات، صدا، فضا و حرکت را تسهیل می‌کند. علاوه بر این، ویدئو در ثبت دیدگاه‌های درونی و اظهارات داخلی گروه‌های انسانی به محقق یاری می‌رساند (Baumann SE, Merante M, Folb BL, Burke JG, 2019: 252-253) مزیت دیگر بهره‌گیری از ویدئو، افزایش شفافیت منابع و یافته‌های پژوهش است؛ به طوری که با نمایش و به اشتراک گذاشتن داده‌های ویدئویی، دسترسی اشتراکی دیگر محققان به آنها فزونی خواهد یافت (7: Heath, C. Hindmarsh, J. & Luff. P 2010) در این راستا، بخشی از منابع پژوهش حاضر، مبتنی بر ویدئوهای موجود تولیدشده از سوی طریقت کسنزانیه خواهد بود. بهره‌گیری از داده‌های ویدئویی موجود، اعم از ویدئوهای تولیدشده یک آرشیو، پایگاه‌های اشتراکی مانند یوتیوب یا پایگاه داده‌های ویدئویی یک موسسه، ظرفیت‌های بسیاری را مطرح می‌کند که برای تحقیقات مبتنی بر ویدئو و بصری، کلیدی هستند (3: Jewitt, C. 2012) به نظر می‌رسد ویدئوهای موجود در بستر یوتیوب، در یک دهه اخیر به یک منبع قابل اعتنا و درخور نگرش برای محققان بدل شده است؛ به طوری که به زعم برخی پژوهشگران، می‌توان به این بستر اینترنتی، به مثابه یک آموزگار نگرست (Miller, B. 2017: 3-5) و از ویدئوهای آن به عنوان داده‌های تحقیق کیفی بهره برد. (Patterson, A. N, 2018: 759)

ب- مبانی نظری

۱- سیاست و روایت در بستر تصوف

بر اساس دیدگاه فردریک میر در کتاب «روایت و کنش جمعی»، انواع و اقسام گوناگون روایت بر سه عنصر مشترک پی‌رنگ،^۲ شخصیت و معنا^۳ شکل می‌گیرند (میر، ۱۳۹۹: ۱۱۲-۱۰۲). او معتقد است

1. Existing Videos

2. Plot

۳. میر در اینجا، معنا را معادل Fabula می‌داند که متمایز و متفاوت از مراد صورت‌گرایان روس از Fabula است.

ما جهان را از طریق داستان‌ها و روایت‌هایی که درباره آن می‌گوییم، درک می‌کنیم (میر، ۱۳۹۹: ۳۱). روایت‌ها تنها ابزارهای تفسیر واقعیت نیستند؛ بلکه محرک‌های قدرتمندی برای کنش جمعی به‌شمار می‌آیند و می‌توانند نیروی محرکه‌ای برای تغییرات اجتماعی و کنش جمعی به‌وجود آورند (میر، ۱۳۹۹: ۳۱). در این میان، به نظر می‌رسد طریقت‌های صوفیانه با خلق و گسترش روایت‌های خاص خود، هویت جمعی خویش را می‌سازند و پیروان‌شان را به کنش‌های اجتماعی و سیاسی فرا می‌خوانند. در این رویکرد، روایت‌های صوفیانه نقشی اساسی در شکل‌دهی توأمان به هویت و کنش جمعی پیروان خود ایفا می‌کنند. این روایت‌ها که غالباً بر مفاهیم ولایت، کرامت و ارتباط با اهل بیت (علیهم‌السلام) تأکید دارند، می‌توانند افراد را به یک کنش جمعی ترغیب کنند. یکی از محوری‌ترین جنبه‌های این روایت‌ها، ارتباط طریقت‌های صوفیانه با اهل بیت (ع)، عبدالقادر گیلانی و دیگر بزرگان صوفیه است که در حافظه جمعی جامعه جایگاهی والا دارند.

در این روایت، مفهوم «ولایت» نقش کلیدی ایفا می‌کند؛ مفهومی که در چارچوب طریقت‌های صوفیانه به‌عنوان یک نیروی کاریزماتیک و مشروعیتی معنوی برای رهبران صوفی شناخته می‌شود. این مفهوم که بر اساس سنت‌های دینی و اجتماعی مشروعیت می‌یابد، فرد را به یک شخصیت محوری و پرقدرت تبدیل می‌کند. در این راستا، مفهوم «ولی» در صوفیه به فردی اطلاق می‌شود که به مقام قرب الهی دست یافته است و در نگاه صوفیان، قادر است به‌واسطه کرامات خود نیروهای طبیعت را تسخیر کند و از غیب خبر دهد (عفیفی، ۲۰۱۷: ۲۵۳). این مقام ولی هم‌راستا با نظریه‌ی میر، به‌طور مؤثری در فرایند «مفتون‌سازی» قرار می‌گیرد، جایی که افراد به واسطه قدرت کاریزماتیک ولی خود را در درامی ازلی و ابدی می‌یابند و به ایفای نقشی خاص در عرصه اجتماعی و سیاسی ترغیب می‌شوند (میر، ۱۳۹۹: ۱۳۸). به گفته‌ی میر، نیروی متقاعدکننده قصه‌های جمعی، همان نیرویی است که می‌تواند افراد را به سمت ایفای نقش در درامی اجتماعی سوق دهد (میر، ۱۳۹۹: ۲۱۲).

در تحلیل زهد در طریقت‌های صوفیانه، به‌ویژه در نسبت با سیاست، برخی محققان معتقدند زهد به معنای انقطاع از دنیا نیست؛ بلکه بیشتر به معنای مقاومت در برابر تأثیرات دنیوی است (علی حسن، ۲۰۲۰: ۳۰۹). صوفیان با وجود اینکه اغلب ثروتمند بودند، خود را در مقام وکلا و نمایندگان الهی می‌دیدند و دعا می‌کردند که از طریق برکت الهی، ثروت را به‌عنوان وسیله‌ای برای حمایت از اولیا به کار گیرند (علی حسن، ۲۰۲۰: ۳۰۹). این دیدگاه به زهد، بخشی از ساختار خیر جمعی است که میر آن را از طریق پیوندهای نمادین میان کنشگران اجتماعی تبیین می‌کند، جایی که این پیوندها

باعث تقویت احساس تعلق به یک مأموریت معنوی و اخلاقی می‌شود (میر، ۱۳۹۹: ۶۱). از ویژگی‌های خاص طرق صوفیه، تأکید بر گفتار به‌جای نوشتار است که در زبان صوفیان، بیشتر به‌جای تحلیل منطقی، عواطف و وجدان‌های مخاطبان را هدف قرار می‌دهد (علی حسن، ۲۰۲۰: ۳۰۳). این زبان به‌طور ضمنی ارزش‌ها و نگرش‌هایی را که با الگوهای شناختی خاصی مرتبط‌اند، زنده می‌کند و از طریق این خصوصیت روایت است که مخاطب به هم‌ذات‌پنداری و هم‌راستایی با یک جریان معنوی دست می‌یابد (میر، ۱۳۹۹: ۱۷۲). در این چارچوب، روایت به ابزاری برای خلق همبستگی اجتماعی و دعوت به کنش جمعی تبدیل می‌شود که به تسخیر ذهن‌ها و عواطف مخاطبان می‌پردازد.

این کنش جمعی به‌ویژه زمانی در کنش اجتماعی و سیاسی ظهور پیدا می‌کند که روایت با ایجاد حس بحران و اضطراب در لحظه کنونی، مخاطب را به یک عمل خاص ترغیب می‌کند (میر، ۱۳۹۹: ۲۲۲). در این زمینه، روایات صوفیانه نیز می‌توانند به‌عنوان ابزاری مؤثر در به‌چالش کشیدن قدرت‌های موجود و خلق جنبش‌های اجتماعی و سیاسی لحاظ شوند.

۲- سیاست‌ورزی صوفیانه و اسلام سیاسی

تصوف به‌عنوان یک نهاد فرهنگی و معنوی در جهان اسلام، همواره در پیوند با تحولات اجتماعی و سیاسی بوده است. گرچه قدمت این نهاد دیرپا به قرون اولیه اسلامی بازمی‌گردد (پطروشفسکی، ۱۳۶۳: ۳۳۱-۳۳۲)؛ اما در عصر مدرن و با گسترش ارزش‌های جدید، تصوف گاه تلاش کرده تا خود را با الزامات جهانی و سیاسی جدید وفق دهد و گاه در برابر این الزامات، مقاومت کرده و به‌عنوان نیرویی الهام‌بخش برای جهان پست‌مدرن معرفی شده است (Walberg, 2013). این طیف متنوع واکنش صوفیان در برابر الزامات مدرن، بر روش‌های کنش اجتماعی و سیاسی نیز مؤثر بوده است. تصوف غالباً در عرصه‌های مختلف سیاسی دوره مدرن حضور داشته و در قرن بیستم نیز به‌ویژه در پی افول استعمار کلاسیک و استقلال کشورهای عربی، درگیر تحولات سیاسی مهمی شد؛ به‌ویژه از دهه ۱۹۷۰ میلادی به بعد، جهان اسلام با نوعی از احیای تصوف سیاسی و ورود طریقت‌های صوفیانه به صحنه مبارزه و کنش سیاسی مواجه گشت. (سریه، ۱۳۸۱: ۲۴۶-۲۴۷).

تصوف در دوره مدرن و در مواجهه با چالش‌های مختلف، به‌ویژه در کشورهای عربی، به‌طور فعال به کشاکش‌های سیاسی وارد شد و از این طریق تلاش کرد به تثبیت مشروعیت خود در برابر

جنبش‌های اسلام سیاسی پردازد. حکومت‌های عربی به‌ویژه پس از استقلال از استعمار، با آگاهی از قدرت‌های معنوی و فرهنگی تصوف، این جریان‌ها را در قالب نظام‌های ایدئولوژیک خود قرار دادند تا از این طریق بر مشروعیت خود بیفزایند (ابوهنیه، ۲۰۲۰: ۳۶۶). این وضعیت نیز نمونه‌ای از استفاده از روایت در سیاست‌ورزی است؛ جایی که روایت‌های صوفیانه با تقویت مفاهیم معنوی و مذهبی، به تقویت مشروعیت سیاسی خود و حکومت‌ها پرداخته‌اند.

میر در نظریه خود به‌ویژه بر اهمیت نیروی متقاعدکننده روایت تأکید دارد؛ نیرویی که می‌تواند افراد را به درک مشترک از بحران‌ها و مسائل اجتماعی و سیاسی برساند و به کنش جمعی منتهی شود (میر، ۱۳۹۹: ۲۱۲). در این چارچوب، استفاده از روایت‌های صوفیانه نه تنها می‌تواند در مقابله با آنچه رهبران دولت - ملت‌ها در جهان اسلام مبتنی بر نگاه قوم‌گرا و ملی‌گرا تهدیدات ناشی از اسلام سیاسی تلقی می‌کنند، مؤثر باشد؛ بلکه می‌تواند به‌عنوان یک استراتژی فرهنگی و سیاسی برای مقاومت در برابر نظام‌های سیاسی که به دنبال تغییر ساختار اجتماعی هستند، عمل کند. این فرآیند دقیقاً همان‌طور که در تحلیل‌های میر آمده است، در عمل از طریق ایجاد احساس تعلق به یک مأموریت معنوی و فرهنگی، به کنش جمعی منتهی می‌شود (میر، ۱۳۹۹: ۶۱).

در این راستا، تصوف نه تنها به‌عنوان یک سیستم معنوی بلکه به‌عنوان ابزاری برای سیاست‌ورزی و مقاومتی فرهنگی عمل می‌کند. پس از انقلاب‌های عربی، تصوف به‌عنوان یک نیروی مقاوم در برابر امواج اسلام سیاسی مطرح شد و از آن برای مقابله با خطرات جنبش‌های اسلامی استفاده شد (ابوهنیه، ۲۰۲۰: ۳۷۱). در این شرایط، روایت‌های صوفیانه به‌عنوان ابزاری برای شکل‌دهی به جنبش‌های اجتماعی و فرهنگی جدید و ایجاد تغییرات در توازن‌های سیاسی به‌کار گرفته شدند.

این ارتباط میان روایت‌های صوفیانه و سیاست‌ورزی نشان می‌دهد که چگونه تصوف با استفاده از قدرت روایت، می‌تواند به عنصری برای تأثیرگذاری بر کنش جمعی و تغییرات اجتماعی تبدیل شود. روایات صوفیانه به‌ویژه در ارتباط با ولایت و کرامت، می‌توانند به‌طور مؤثری افراد را به حرکت درآورند و در برابر تهدیدات سیاسی مقاومت کنند. به‌طور کلی، درک ولایت در صوفیه و رابطه آن با روایت نشان‌دهنده این است که چگونه از طریق داستان‌ها و روایت‌های فرهنگی، احساس تعلق به یک جریان جمعی ایجاد می‌شود که هم‌زمان بُعدهای سیاسی و اجتماعی را به همراه دارد و می‌تواند به‌عنوان نیرویی مؤثر در شکل‌دهی به کنش‌های جمعی و اجتماعی عمل کند.

پ- یافته‌های پژوهش

۱- تصوف سیاسی در عراق پس از صدام

حمله آمریکا به عراق و سقوط نظام بعثی صدام در سال ۲۰۰۳ به‌عنوان یک نقطه عطف در تاریخ معاصر عراق، تأثیرات عمیقی بر ابعاد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی این کشور گذاشت. از دیدگاه میر، هر بحران سیاسی می‌تواند فرصت‌هایی برای بازسازی و بازتعریف روایت‌های اجتماعی و هویتی فراهم کند که کنشگران به‌وسیله آن‌ها، کنش‌های جمعی خود را شکل می‌دهند (میر، ۱۳۹۹: ۲۲۲). پس از سقوط صدام، با ظهور مقاومت گروه‌های سنی و برجسته شدن جریان‌های سلفی، تصوف در عراق وارد دوره‌ای از افول شد. گروه‌هایی چون جیش رجال الطریقه النقشبندیه که در ابتدا به‌عنوان جریان‌ی مقاوم در برابر اشغالگران مطرح شدند (قزوینی حائری، ۱۳۹۶: ۱۶۹)، به تدریج تحت تأثیر گسترش گرایش‌های سلفی، حاشیه‌ای شدند (علی محمد، ۲۰۲۱: ۷۳). این تغییرات، بازتاب‌دهنده تغییر در روایت‌های جمعی و نوع فعالیت‌های سیاسی در عراق بود.

میر تأکید می‌کند روایت‌ها می‌توانند به‌عنوان نیرویی متقاعدکننده افراد را به ایفای نقش در یک درام اجتماعی سوق دهند (میر، ۱۳۹۹: ۲۱۲). در عراق، ابتدا تصوف در قالب مقاومت صوفیانه در برابر اشغالگران، به‌ویژه در فلوجه، ظهور کرد؛ اما با گذر زمان و افزایش نفوذ شخصیت‌هایی چون ابومصعب الزرقاوی، این مقاومت‌ها رنگ‌وبوی سلفی پیدا کردند. این تحول در ساختار اجتماعی عراق، به‌طور مستقیم به تغییر در روایت‌های جمعی بازمی‌گردد. طبق نظریه میر، این فرایند در نهایت به نوعی «مفتون‌سازی» اجتماعی منجر می‌شود که در آن، افراد به‌واسطه قدرت تأثیرگذار روایت‌ها به سمت کنش‌های جمعی خاص سوق داده می‌شوند (میر، ۱۳۹۹: ۱۳۸).

با ظهور و گسترش خلافت داعش و پیامدهای آن در دهه دوم قرن ۲۱، تصوف کسنزانی در عراق، به‌ویژه در واکنش به خشونت‌های داعش، توانست جایگاه پیشین خود را بازیابد و خود را با شرایط هویتی جدید عراق تطبیق دهد. این گفتمان جدید، عراق را به‌عنوان کشوری متکثر و متنوع می‌دید و تصوف کسنزانی نیز به‌عنوان جریانی صوفیانه این دیدگاه را در عرصه سیاسی و اجتماعی ترویج می‌کرد. این کارکرد هویتی و وحدت‌آفرین تصوف، مشابه نظریه «دیگ جوشان» ارنست گلنر است که در آن قومیت‌ها و مذاهب مختلف در قالب یک ملت، خود را در یک وحدت اجتماعی و فرهنگی تعریف می‌کنند (گلنر، ۱۳۸۸: ۴۰).

در این چارچوب، تصوف کسنزانی به‌عنوان ابزار روایت‌سازی در عراق عمل می‌کرد که پیروان خود را به کنش‌های جمعی و هویتی ترغیب می‌نمود و در مواجهه با تهدیدات امنیتی و اجتماعی جدید و برخلاف رویکرد سلفی، یک روایت متکثر و چندگانه از هویت ملی عراق ارائه می‌داد. بر اساس نظریه میر، این نوع روایت‌ها نه‌تنها در مواجهه با تهدیدات خارجی کمک‌کننده‌اند، بلکه برای بازسازی هویت ملی و سیاسی نیز نقش مؤثری ایفا می‌کنند.

در این بین یکی از مهم‌ترین راه‌های مشارکت در کنش جمعی، برساختن خیر جمعی از طریق روایت است (میر، ۱۳۹۹: ۵۹). طریقت کسنزانی با ارائه‌ی روایتی که آن‌ها را به‌عنوان عامل وحدت ملی و مقابله با تکفیری‌ها معرفی می‌کند، توانسته است پیروان خود را در عرصه سیاست داخلی و خارجی عراق بسیج کند. آن‌ها همچنین در دوره‌های مختلف تاریخی، از جمله دوره حاکمیت حزب بعث، اشغال عراق توسط آمریکا و ظهور داعش، از روایت‌های متفاوتی برای مشروعیت‌بخشی به نقش خود استفاده کرده‌اند (الباسم، ۲۰۲۱، العربی‌الجدید). ورود به نهادهای رسمی سیاست‌گذاری عراق، مانند پارلمان و دولت و همچنین میانجی‌گری در بحران‌های سیاسی، از ابزارهای این طریقت برای ایفای نقش در سیاست بوده است.

۲- کسنزانیه در عراق؛ خاستگاه و ماهیت

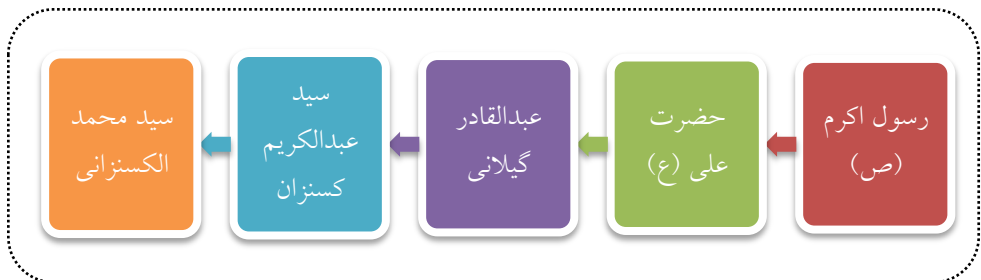
خاستگاه طریقت کسنزانی در مناطق شمالی عراق، به‌ویژه در سرزمین‌های کردنشین قرار دارد. یونس السامرائی، به‌ویژه در مورد خاندان‌های هاشمی عراق، اشاره کرده است که خاندان کسنزانی در کرکوک زندگی می‌کردند (السامرائی، ۲۰۰۴: ۱۲۰)؛ بنابراین، کسنزانیه میان کردهای عراق و در منطقه‌ای که با تاریخ فرهنگی و دینی غنی خود شناخته می‌شود، شکل گرفته است.

سید عبدالکریم کسنزان، مشهور به «شاه کسنزان» و «غوث کسنزان»، از سادات برزنجی در میانه سده نوزدهم میلادی به‌عنوان بنیان‌گذار طریقت کسنزانی فعالیت خود را آغاز کرد. او از پایگاهی در میان کردهای عراق برخوردار شد و به‌ویژه در سلیمانیه و کرکوک شناخته شده بود (الجیلانی، بی‌تا: ۲۴۸؛ فی رحاب سادات برزنجة الکرام، ۲۰۰۹: ۱۱۲). نام «کسنزان» به‌معنای «ناشناخته» یا «پنهان» در زبان کردی است که نشان‌دهنده ویژگی خاص اعضای این طریقت است که در برابر دید عموم قرار نمی‌گیرند (کسروی و امینی، ۲۰۱۴: ۳۵۲-۳۵۳).

شیخ عبدالکریم کسنزانی، فرزند عبدالقادر و نوه شاه کسنزان، به امام کاظم (ع) نسب می‌برد. او

پس از کودتای ۱۹۵۸ عراق، به ایران پناهنده شد؛ اما پس از چند ماه به عراق بازگشت، در کرکوک اقامت گزید و فعالیت‌های دینی و اجتماعی خود را ادامه داد (توکلی، بی‌تا: ۱۵۶). او سرانجام در تاریخ ۲۸ صفر ۱۳۹۸ هجری قمری در کرکوک درگذشت و در کرپچه دفن شد.

طریقت کسنزانی یکی از طریقت‌های صوفیانه فعال و پویا در دوران معاصر است که پیروانی در نقاط مختلف جهان اسلام دارد. رهبر فعلی این طریقت، شمس‌الدین نهری کسنزانی است که در سال ۲۰۲۰، پس از مرگ پدرش محمد کسنزانی، به رهبری این طریقت دست یافت (رشدی (الف)، ۲۰۲۰: الدستور). این طریقت تحت عنوان «طریقه علیّه قادریّه کسنزانی» شناخته می‌شود و مرکز آن در سلیمانیه کردستان عراق قرار دارد. طریقت کسنزانیه خرقه خود را به سه شخصیت مهم نسبت می‌دهد: حضرت علی (ع)، عبدالقادر گیلانی و عبدالکریم کسنزانی (پدربزرگ نهری کسنزانی) (الطریقه العلیّه القادریّه الکسنزانیّه، مهرجان ذکری ...، ۲۰۲۲: Youtube). طریقت کسنزانیه هویت خود را در امتداد سلسله‌ای از مشایخ معین تعریف می‌کند که شامل پنج شخصیت برجسته است که در نمودار زیر نشان داده شده است. (الکسنزانی، ۱۹۹۰: ۳۳۳-۳۳۲)

شکل شماره ۱- سلسله مشایخ کسنزانیه

(منبع: نگارندگان)

برخی نویسندگان، طریقت کسنزانیه را بزرگ‌ترین گروه صوفی در عراق می‌شناسند (رشدی (ب)، ۲۰۲۰: الدستور). این طریقت علاوه بر عراق، پیروانی در ایران، هند و آفریقا نیز دارد. پس از بنیان‌گذار این طریقت، عبدالکریم کسنزانی، محمد کسنزانی جانشین وی شد و رهبری طریقت را تا سال ۲۰۲۰ به عهده داشت. محمد کسنزانی پنج پسر داشت که هر یک در عرصه‌های مختلف سیاست عراق فعالیت می‌کنند: گاندی، عبدالکریم، ملاس، نهری و جنید (الجزیره، ۲۰۲۰؛ توفی رئیسها بامیرکا وعزة

الدوری ابرز مریدها... پس از فوت محمد کسنزانی، شمس‌الدین نهر و کسنزانی رهبری طریقت را به دست گرفت (حسن بابان، ۲۰۲۰؛ ثری حالم برئاسه العراق...). گرچه کسنزانیه پیش از چند سال اخیر، به صراحت آموزه‌های سیاسی از خود اعلام و ترویج نمی‌کردند؛ اما با نگاهی به برخی منابع بنیادین و هویت‌ساز این طریقت، می‌توان به مفاهیم و گزاره‌های دال بر کنش سیاسی دست یافت. محمد کسنزانی، هدف این طریقت را ایجاد یک مجتمع اسلامی تحت بیرق کسنزانیه تعریف می‌داند که ایمان، اخوت، مساوات، تعاون و محبت موجب سروری و مهتری آن می‌گردد. (الکسنزانی، ۱۴۲۶: ج ۱۴، ص ۸۸) او کسنزانیه را سرور و خاتم طریقت‌های صوفی معرفی کرده که تا قیامت تداوم خواهد یافت و در هر زمان و مکانی برقرار خواهد بود. (الکسنزانی، ۱۴۲۶: ج ۱۴، ص ۱۹۳-۱۹۲) این گزاره‌ها دلالت بر خوانش رسمی کسنزانیه از گونه‌ای از مأموریت، گستره و هدف این طریقت دارد که به نظر می‌رسد تحقق آنها جز بانقش‌آفرینی سیاسی انجام نخواهد شد.

۳- طریقت کسنزانی در دوره بعث

کنش‌گری سیاسی طریقت کسنزانی در عراق همواره در ارتباط با دولت و حاکمیت مستقر در هر دوره زمانی، قابل تحلیل است. در دوره سلطه سیاسی رژیم بعث، این طریقت نفوذ فراوانی در عراق داشت و به نظر می‌رسد روابط نزدیکی با نظام صدام حسین برقرار کرده بود. البته این ارتباط تنها از سوی طریقت کسنزانی نبوده، بلکه رژیم بعث نیز در برخی مقاطع خود را حامی طریقت‌های صوفی معرفی کرده است. با این حال، بسیاری از تحلیل‌گران بر این باورند که چنین روابطی در نهایت بیش از آنکه یک اتحاد ایدئولوژیک باشد، از ضرورت‌های سیاسی زمان خود نشئت می‌گرفت. (الباسم، ۲۰۲۱؛ العربی الجدید)

رابطه میان طریقت کسنزانی و دولت بعث به ویژه در جریان پروژه‌ای موسوم به «الحملة الإیمانیة» ابعاد جدیدی به خود گرفت. این پروژه که پس از شکست عراق در جنگ خلیج فارس و به منظور بازسازی وجهه دینی رژیم صدام آغاز شد، به نظر می‌رسد تلاش داشت به رژیم بعث صبغه‌ای اسلامی بدهد. (الشاکر، ۲۰۱۹: ظاهرة الحملة الإیمانیة...) حزب بعث همچنین از برخی جریان‌های دینی برای تقویت سیاست‌های عربی‌سازی در کردستان استفاده می‌کرد که در این میان، طریقت کسنزانی نقش مهمی را در این استراتژی ایفا می‌نمود. گفته شده عزت ابراهیم الدوری، معاون صدام حسین، رابطه نزدیکی با خاندان کسنزانی برقرار کرده بود که این امر به برخی از اعضای خاندان کسنزانی

امکان دستیابی به موقعیت‌های سیاسی در رژیم بعث را فراهم آورد. (Sabah, 2022:55)

از جمله نکات جالب توجه در این دوره، مواضع خاص برخی از رهبران طریقت کسنزانی است. برای مثال، گفته می‌شود شیخ محمد عبدالکریم الکسنزانی در مصاحبه‌ای با یکی از افسران بعث، صدام را قلم خداوند بر زمین معرفی کرده است. (صلاح‌الدین، بی‌تا: صید الفوائد) البته صحت چنین نقل‌قول‌هایی باید با دقت بیشتری مورد بررسی قرار گیرد.

یکی از مقاطع مهم در روابط طریقت کسنزانی و رژیم بعث، به جنگ ایران و عراق بازمی‌گردد. در آغاز جنگ، اتحادیه میهنی کردستان^۱ با انتشار بیانیه‌ای حملات عراق به ایران را محکوم کرد. با این حال، به نظر می‌رسد طریقت کسنزانی در پیامی شفاهی که از سوی فاضل کریم احمد، یکی از رهبران اتحادیه میهنی و شیخ محمد عبدالکریم کسنزانی ارسال شد، تمایل خود را برای اعلام آتش‌بس با رژیم بعث اعلام کرد. در این پیام آمده بود تا زمانی که ارتش عراق درگیر جنگ با ایران است، طریقت کسنزانی آمادگی خود را برای حمایت از آتش‌بس اعلام می‌کند تا کردها متهم به «خنجر زدن از پشت» به ارتش عراق نشوند. (الخرسان، ۲۰۰۱: ۳۹۷) این اقدام، در صورتی که صحت داشته باشد، نشان‌دهنده تلاش طریقت کسنزانی برای ایفای نقش میانجی در تنش‌های میان حزب بعث و برخی از احزاب کردستان است.

با توجه به تمامی این تحولات، به نظر می‌رسد ارتباط میان طریقت کسنزانی و رژیم بعث در یک زمان خاص، بیش از آنکه بر اساس اعتقادات دینی مشترک باشد، ناشی از شرایط سیاسی و ضرورت‌های تاریخی آن دوران بوده است. این رابطه، به‌ویژه در دوران جنگ ایران و عراق، نشان می‌دهد طریقت کسنزانی بیشتر به عنوان یک بازیگر سیاسی عمل می‌کرد که تلاش داشت منافع خود را در شرایط پیچیده و متغیر حفظ کند؛ اما نکته قابل توجه آن که میراث برنامه «الحملة الإیمانیة»، پس از سقوط صدام نیز تداوم یافت و بسترهای حضور نسبتاً فعال طریقت‌های صوفیه در عراق برقرار ماند؛ همین بسترها در دهه بعدی، موجب سیاست‌ورزی کسنزانیه گردید. (Hasan, 2019: 9)

۳-۱- تقویم‌سازی و تلاش برای هویت‌سازی اجتماعی

در تحلیل کنش‌گری فرهنگی و اجتماعی طریقت کسنزانی در دوران رژیم بعث، یکی از اقدامات برجسته این طریقت، تلاش برای ایجاد یک بسته فکری - هویتی جدید بود که می‌توان آن را تلاشی

1. Patriotic Union of Kurdistan.

در راستای هویت‌سازی اجتماعی تعبیر کرد. یکی از مظاهر بارز این تلاش، ایجاد تقویم جدید با نام «تقویم محمدی» در سال ۱۹۹۲ بود. در این اقدام، جنبش کسنزانی ماه‌های قمری را منسوخ اعلام کرده و به جای آن تقویمی جدید معرفی نمود و از این رهگذر در پی تعریف جدیدی از خود و تاریخ و هویت خود در نسبت اسلام و عراق بود.

این تغییر تقویم واکنش‌هایی را به دنبال داشت. یکی از مهم‌ترین اعتراضات به این اقدام، از سوی طه یاسین رمضان، نایب رئیس صدام حسین، مطرح شد. در این بین نظام صدام این اقدام را تهدیدی برای وحدت ملی و عامل تقویت چنددستگی‌های فرهنگی در عراق تلقی کرد. در پی این اعتراضات، رمضان تمام تلاش خود را به کار گرفت تا این مسئله مسکوت بماند و در نهایت، این قضیه به‌طور موقت از دستور کار طریقت کنار گذاشته شد. (سعدالدین، ۲۰۱۰: ۱۳۴-۱۳۶)

با توجه به نظریه میر در مورد «روایت‌های اجتماعی»، تغییر تقویم را می‌توان به‌عنوان تلاشی برای بازنویسی تاریخ و هویت اجتماعی در نظر گرفت. طریقت کسنزانی، با ارائه تقویمی جدید، سعی داشت روایت خاص خود از تاریخ و هویت اسلامی عراق را ارائه دهد که خود را در امتداد اهل بیت پیامبر اسلام و سلسله صوفیانه منتسب به رسول خدا تعریف می‌کرد.

تغییرات نمادین مانند تقویم‌سازی، می‌تواند ابزاری برای ایجاد و ترویج «روایت‌های اجتماعی» باشند (میر، ۱۳۹۹: ۲۲۵). در این صورت، طریقت کسنزانی با معرفی یک تقویم جدید، در پی ارائه یک روایت جایگزین از تاریخ عراق بود که می‌توانست در تقابل با پروژه‌های هویت‌سازی اجتماعی در زمان رژیم تمامیت‌خواه بعث عمل کند. این روایت‌سازی به‌ویژه در شرایطی که رژیم بعث در تلاش برای مهندسی اجتماعی و فرهنگی عراق بود، از منظر مطالعاتی که تأثیر تقویم را بر جامعه مورد بررسی قرار می‌دهند می‌تواند جالب باشد که سخن از آن مجال دیگری می‌طلبد.

۴- حس بحران و روایت کسنزانی پس از صدام

همان‌طور که میر (۱۳۹۹) اشاره می‌کند، یکی از ابزارهای مؤثر در تحریک کنش اجتماعی، ایجاد حس بحران و اضطراب است. او معتقد است در شرایط بحرانی، رهبران تلاش می‌کنند تا زمان حال را به‌عنوان نقطه‌ای عطف و لحظه‌ای حساس و تاریخی معرفی کنند، لحظه‌ای که مشخص می‌کند آیا داستان به پیروزی ختم می‌شود یا به تراژدی (میر، ۱۳۹۹: ۲۱۵). این حس بحران و ضرورت کنش، در تحلیل تحولات اجتماعی و سیاسی عراق پس از سقوط صدام نیز به وضوح قابل مشاهده است.

طریقت کسنزانیه در این دوران، به‌ویژه پس از سقوط صدام، با استفاده از این حس بحرانی که از وقایع مختلف مانند اشغال عراق توسط آمریکا و ظهور داعش به‌وجود آمده بود، تلاش کرد تا پیروان خود را به مشارکت فعال در عرصه سیاسی دعوت کند. به‌عنوان مثال، نهرو کسنزانی، رهبر کنونی طریقت، با تأکید بر نقش کسنزانیه در حفظ هویت عراق، پیروان خود را به مقاومت در برابر تهدیدات داخلی و خارجی فراخواند (رشدی، ۲۰۲۰: ۱۷).

حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ م. نقطه‌عطفی در تاریخ معاصر این کشور بود. این حمله نه تنها پایان رژیم بعث را رقم زد، بلکه مسیر تحولات سیاسی و اجتماعی عراق را تغییر داد. در این شرایط بحرانی، طریقت کسنزانیه تصمیم گرفت تا به‌عنوان یک استراتژی، همکاری با نیروهای اشغالگر را برای حفظ منافع خود ضروری بداند. هم‌سویی با آمریکا نه مختص کسنزانیه بلکه امری مشترک برای عمده رهبران احزاب سیاسی متکثر کردستان بود که تداوم نفوذ خود را در اقلیم، مستلزم حمایت آمریکا می‌دانستند و در راستای هم‌سویی با سیاست آمریکا مبنی بر مبارزه با اسلام سیاسی، تلاش کردند در رقابت با احزاب اسلام‌گرای کُرد، پشتیبانی آمریکا را جلب نمایند. (احمدی و تمری، ۱۳۹۶، ۸۲-۸۰) بر اساس گزارش مؤسسه رند^۱ (۲۰۰۳)، جریان‌های صوفی مانند کسنزانیه، در زمره گروه‌های اسلامی بودند که آمریکا باید با آن‌ها در جهان اسلام تعامل می‌کرد (ابوهنیه، ۲۰۲۰: ۳۶۹). این روابط استراتژیک نشان می‌دهد که همکاری با اشغالگران در آن زمان به‌عنوان اقدامی اضطراری برای تأمین منافع سیاسی و امنیتی در نظر گرفته شده بود.

احمد چلبی (۲۰۱۵) سیاست‌مدار کهنه‌کار عراقی نیز به دیدارهای مقامات CIA با رهبران کسنزانیه در آستانه حمله آمریکا اشاره می‌کند که نشان‌دهنده آمادگی این طریقت برای همکاری با آمریکایی‌ها بود. این همکاری که به‌ویژه به دلیل روابط پیشین کسنزانیه با نظام بعث و اطلاعات ارزشمند آن‌ها اهمیت داشت، در نهایت به اعدام برخی از شیوخ کسنزانی به دلیل جاسوسی برای آمریکا منجر شد (الطائی، ۲۰۱۷: القدس العربی).

در این راستا، روزنامه «المدی» وابسته به فخری کریم، مشاور رئیس‌جمهور عراق، گزارش می‌دهد که شیخ طریقت کسنزانیه، اشغال عراق توسط آمریکا را مبارک خواند و اظهار داشت که این طریقت در تحولات کشور پیشگام بوده است (المدی، بی‌تا: ۸۱). برخی از اهالی کرکوک نیز معتقدند بعضی از اعضای کسنزانیه به‌دلیل ترس از زندانی شدن، به سازش با اشغالگران پرداخته‌اند، به‌ویژه محمد

1. The RAND Corporation.

الکسنزانی که قبل از اشغال عراق نظرات خود را درباره جهاد در این کشور مطرح کرده بود (المدی، بی تا: ۸۱). این واکنش‌ها، در چارچوب ایده‌های میر، به‌عنوان یک پاسخ استراتژیک به بحران‌های سیاسی و اجتماعی، قابل تأمل است.

۴-۱- عدم ورود به رقابت سیاسی در اقلیم کردستان

طریقت کسنزانیه در ابتدا پس از سقوط صدام، با ایاد علاوی همراهی می‌کرد و بیشتر فعالیت‌های سیاسی آن‌ها بر پایه نفوذ در مناطق عربی شکل می‌گرفت. جالب است که این طریقت در مناطق کردی کمتر فعال بود و رهبر کنونی آن، نهر و کسنزانی، حتی بیشتر به زبان عربی سخنرانی می‌کند و به‌طور دوره‌ای در امان، پایتخت اردن، حضور داشت. این استراتژی می‌تواند نشان‌دهنده عدم تمایل طریقت کسنزانیه به ورود به رقابت‌های سیاسی در اقلیم کردستان باشد، به‌ویژه که رقابت‌های حزبی در آن مناطق به شدت شکل گرفته بود. این اجتناب از رقابت‌های سیاسی در کردستان می‌تواند نشانه‌ای از تلاش کسنزانیه برای حفظ استقلال و بی‌طرفی در برابر رقابت‌های سیاسی احزاب کرد باشد.

همچنین، رقابت پنهانی بین کسنزانیه و طالبانی‌ها که هر دو به طریقت قادریه تعلق دارند، در مناطق سلیمانیه که دهه‌هاست تحت نفوذ سیاسی اتحادیه میهنی کردستان قرار دارد (قادرزاده و علی محمد، ۱۴۰۰: ۴۸)، قابل توجه است. به‌عنوان نمونه، در سال ۲۰۰۲، به‌دلیل فشارهای سیاسی اتحادیه میهنی کردستان به رهبری جلال طالبانی، رهبر طریقت کسنزانی به‌طور موقت از سلیمانیه به باغ خود در مرز بین اربیل و سلیمانیه منتقل شد (صلاح‌الدین، بی تا: صید الفوائد). این رویداد، احتمالاً نشان‌دهنده رقابت‌های پنهانی و ناتمام کسنزانیه با دیگر گروه‌های سیاسی و مذهبی در کردستان است.

۴-۲- کسنزانیه پساداعش و روایت نزدیک به شیعه

پس از رهبری نهر و کسنزانی، تغییرات مهمی در رویکردهای سیاسی و مذهبی این طریقت شکل گرفت. یکی از این تغییرات، انتقاد از معاویه به‌عنوان یکی از شخصیت‌های برجسته تاریخ اسلام بود. در سال ۲۰۲۱، نهر و در یک فایل صوتی به انتقاد از معاویه به دلیل عدم بیعت با حضرت علی (ع) پرداخت و ایشان را به‌عنوان مهم‌ترین شخصیت پس از پیامبر اکرم معرفی کرد (السیمر الأخباریة، ۲۰۲۲: تسجیل مسرب «للكسنزانی» بشأن الصحابة). این سخنان به‌ویژه در میان اهل سنت و برخی از

ماموستاهای کرد ایران واکنش‌های تندی به دنبال داشت. در پی این انتقادات، طریقت کسنزانیه بیانیه‌ای صادر کرد که در آن تأکید کرد محبت به صحابه، به‌ویژه علی (ع)، وظیفه شرعی و عقیدتی است و کسنزانیه خود را در زنجیره‌ای متعلق به امام علی (ع) می‌داند.

از سویی در سال‌های اولیه پس از اشغال عراق، طریقت کسنزانیه موضع ضدایرانی داشت و حتی در مناطقی مانند الأنبار تظاهرات ضدایرانی برگزار می‌کرد (تجمع الوحدة الوطنية العراقي، التجمع يستنكر احتلال ايران لابار نطف الفكة العراقية، ۲۰۰۹، Youtube) با این حال، این مسئله و به‌خصوص با شروع دوران رهبری نهر و کسنزانیه، تغییر کرد و اقدامات طریقت در راستای نزدیکی به ایران قابل توضیح است. به عنوان نمونه در ایام انتخابات ریاست‌جمهوری ۱۴۰۰ ایران، نهر و کسنزانی با صدور بیانیه‌ای از پیروان خود خواست تا به آقای رئیسی، به‌عنوان فرزند اهل بیت، رأی دهند (خبرگزاری مهر، دعوت دراویش ایرانی ...، ۱۴۰۰).

این تغییرات در مواضع سیاسی طریقت کسنزانیه، به‌ویژه در برابر ایران، نمایانگر تحولات پیچیده و استراتژیک این طریقت در پاسخ به بحران‌ها و تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی است. شاید بتوان تغییر نگاه طریقت کسنزانیه به ایران را بر اساس نظریه میر توضیح داد. همانطور که اشاره شد، میر در نظریه خود به این نکته اشاره می‌کند که در شرایط بحرانی، گروه‌ها و رهبران به‌جای انتظار و سکون، سعی می‌کنند حس اضطراب و بحران را در پیروان خود ایجاد کنند تا آنها را به کنش جمعی و فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی سوق دهند. این تغییر در کنش، به‌ویژه در زمان‌های بحرانی، می‌تواند به‌عنوان یک ابزار مؤثر برای بسیج نیروها و هدایت رفتار جمعی به کار رود.

شاید برآمدن داعش و نفوذ بیشتر ایران از طریق الحشد الشعبی و گروه‌های موسوم به مقاومت در تغییر نگاه کسنزانی بی‌تأثیر نبوده باشد. در این بین شاید بتوان گفت با رهبری نهر و کسنزان، آن حس بحران در برابر اسلام سیاسی در جهت حرکت اجتماعی نه در تقابل با ایران بلکه در تقابل با داعش از یک سو و تقابل با سیاستمداران فاسد در عراق قابلیت اجرا پیدا کرد.

نهر و کسنزانی در سال‌های اخیر تأکید فراوانی بر تمایز هویتی طریقت خود با اسلام‌گرایان جهادی و در رأس آنها داعش داشته است. او در عین برساخت نوعی روایت مبتنی بر القای نوعی حس بحران از وضعیت عراق، سعی در تثبیت هویت اجتماعی و سیاسی طریقت خویش از طریق این عمل داشته است. بر این اساس، او تصریح می‌کند اسلام‌گرایان تکفیری، عراق را به میدان کشتار، خونریزی و ستیزه‌جویی بدل ساخته‌اند (الطريقة العلية القادریة الكسنزانية، الكسنزاني والمدن المحررة، ۲۰۲۲:

YouTube). بر این اساس، اسلام‌گرایان تکفیری، جنود شیطانند و آئین اسلام از هر گونه عقاید تکفیری مبراست. از نظر او، این عقاید مسموم و خطرناک بوده و در راستای ظلم به آموزه‌های صحیح دین و تلاش برای تحریف تصویر جامعه عراق هستند و ضروری است برای محافظت جوانان از گروش به این عقاید تلاش کرد؛ زیرا عقاید تکفیری در مناطق تصرف‌شده توسط آنها، موجب گرایش بسیاری از جوانان به الحاد شده است. (الطريقة العلية القادرية الكسنزانية، الإسلام برئ من الفكر التكفيري، ۲۰۲۲: YouTube) نهر و کسنزانی معتقد است جریان تکفیری، اعوجاجی از کتاب و سنت نبوی محسوب می‌شود که از رحم و مروت بویی نبرده‌اند و موجب آزردن خاطر شدن ملت عراق شده‌اند. در همین راستا رسالت پیروان کسنزانی، آگاهی‌بخشی به مردم و به‌ویژه جوانان عراق در خصوص عدم گروش به این اعوجاج فکری و عملی از طریق صحیح اسلام است. (الطريقة العلية القادرية الكسنزانية، الإسلام الحقيقي في روح الشباب، ۲۰۲۲: YouTube)

علاوه‌براین، کسنزانیه با برساخت روایتی نو و متکی بر روایت‌های دینی و تاریخی مشترک در حافظه جمعی عراق، معنای خاصی از دل سنت‌های کهن گذشته را به دست می‌دهد. این روایت در امتداد سلسله‌ای قرار دارد که از حضرت رسول (ص)، حضرت علی (ع)، عبدالقادر گیلانی، شاه کسنزان، محمد المحمد و در نهایت به شمس‌الدین محمد نهر و کسنزانی می‌رسد. نهر و کسنزانی با ارجاع به این سلسله، رسالت طریقت کسنزانیه را همچون رسالت «رحمة للعالمین» که همان رسالت رسول اکرم است، می‌داند (الطريقة العلية القادرية الكسنزانية، رسالة الكسنزاني للعالم أجمع رسالة إنسانية، ۲۰۲۰: YouTube).

با این مبنا، کسنزانیه اعتقاد دارد سنی و شیعه در عراق حول محور اهل بیت اتحاد پیدا می‌کنند و این طریقت مصداق این اتحاد است. حمله به معاویه را نیز می‌توان از همین رهگذر فهم کرد. در پی این روایت، آن‌ها بر وحدت ملی عراق تأکید دارد. در این راستا، کسنزانیه اقداماتی عملی نیز انجام می‌دهد. نمونه‌ای از این اقدامات، بسیج مردمی برای حمایت از مراقد عبدالقادر گیلانی و جنید بغدادی است که در معرض حملات قرار گرفته بود (الكسنزان يلبى نداء السيد الشيخ الجنيد البغدادي الحسيني عليه الصلاة والسلام، ۲۰۲۳: YouTube). کسنزانیه بر اساس روایت‌های مذکور به دنبال بسیج و هدایت مردمی به سوی کنش‌های سیاسی و اجتماعی است.

این روایت‌های دینی و اقدامات عملی، همچنین بر اهمیت کنش جمعی تأکید دارد. بر اساس کتاب «روایت و کنش جمعی»، افرادی که در موقعیت‌های مختلف برای اهداف جمعی مشارکت

می‌کنند، اغلب نه به دلیل منفعت شخصی، بلکه به دلیل انگیزه‌های جمعی و الزامات قصه‌ی جمعی‌ای که خود را بخشی از آن می‌بینند، اقدام به کنش می‌کنند (میر، ۱۳۹۹: ۲۳). کسنزانیه نیز به عنوان بخشی از این روایت جمعی، در تلاش است تا همبستگی و وحدت در جامعه را تقویت کند.

شیخ شمس‌الدین نهر و کسنزانی در سخنان و ملاقات‌های سیاسی خود با هیئات و شخصیت‌های گوناگون، غالباً افق معینی از سیاست آینده عراق و خاورمیانه با تأکید بر لزوم اتخاذ رویکردی صلح‌آمیز، انسانی و اخلاقی ترسیم می‌کند که به نظر می‌رسد تا حدود زیادی بیانگر ایجاد تمایز با گفتمان اسلام سیاسی است. برای نمونه، نهر و کسنزانی در دیدار با کنسول فرانسه در عراق بر لزوم گسترش فرهنگ هم‌زیستی مسالمت‌آمیز و اقدام مشترک برای مواجهه با چالش‌ها در تمامی سطوح فکری، اجتماعی و سیاسی تأکید کرد. (الطريقة العلية القادرية الكسنزانية، سعادة القنصل الفرنسي في اقليم كوردستان العراق يزور سماحة الشيخ شمس الدين محمد نهر و الكسنزان، ۲۰۲۲: YouTube) نهر و کسنزانی در دیدار با سفیر پاکستان در عراق نیز بر ضرورت اتخاذ رویکردی مسالمت‌آمیز و انسانی و نفی سخنان نفرت‌انگیز در جهت خدمت به پیام انسان‌دوستانه، محبت و صلح تأکید و تصریح کرد هیچ چیز بالاتر از انسانیت مقدس نیست. او در این دیدار بر لزوم فعال‌سازی تلاش‌ها و همکاری‌های بین‌المللی در همه زمینه‌ها برای خدمت به همه بشریت ابرام ورزید. (الطريقة العلية القادرية الكسنزانية، استقبال سماحة الشيخ شمس الدين محمد نهر و الكسنزان الحسيني السفير الباكستاني لدى العراق، ۲۰۲۲: YouTube)

تأکید بر رویکرد صلح‌آمیز، انسانی و اخلاقی صرفاً از سوی مقامات رسمی کسنزانیه انجام نمی‌شود؛ بلکه نخبگان عراق نیز چنین فهمی از رسالت کسنزانیه دارند. برای نمونه، مشایخ صوفیه و محققان دانشگاهی موصل در دیدار با نهر و کسنزانی، از تلاش‌های نهر و کسنزانی در دعوت به وحدت صوفی، گرد هم آوردن مردم، نفی تفرقه و تأکید وی بر میانه‌روی، رسمیت‌بخشی به دیگران و احترام به دیگر ادیان آسمانی قدردانی کردند و از نهر و کسنزانی درخواست نمودند برای جلوگیری از فعالیت اجتماعی و مذهبی وابستگان به ایدئولوژی‌های افراطی در موصل مداخله کند. (الطريقة العلية القادرية الكسنزانية، الموصل تتأشد الكسنزان، ۲۰۲۲: YouTube) شاید در همین راستا نهر و کسنزانی تصریح می‌کند به خاطر نابودی‌ها و تخریب‌های ایجادشده از سوی افراط‌گرایان تکفیری، رسالت طریقت کسنزانیه احیای بنای انسانیت در شهرهای عراق است و از آنجا که منهج رسول اکرم (ص) بر محور انسانیت بوده، کسنزانیون در زمره سپاه حضرت رسول هستند. (الطريقة العلية القادرية الكسنزانية، الكسنزاني والمدن المحررة، ۲۰۲۲: YouTube) نهر و کسنزانی در روایت خاصی که از سنت نبوی و امتداد آن در دوره معاصر

دارد، معتقد است رسالت پیامبر اکرم مبتنی بر محبت، مودت و انسانیت بوده است و همان‌طور که آیات قرآن نیز بر این امر دلالت می‌کند، تحقق این رسالت مستلزم به رسمیت شناختن تفاوت‌ها و ضرورت تعامل مثبت با همه گروه‌ها و جریان‌های اجتماعی و دینی است. مصداق این امر در عراق امروز، لزوم تعامل این طریقت با همه جریان‌های گوناگون بر محور پیشرفت و ترقی عراق است. (الطريقة العلیة القادریة الکسنزانیة، الشعوب تقاس بعلمها، ۲۰۲۲: YouTube)

۵- کسنزانیه؛ تصوف فراقومی و فرامذهبی

طریقت کسنزانی علی‌رغم خاستگاه کُردی خود، هویت سیاسی خویش را در بند گرایش‌های ملی‌گرایانه و اسلام سیاسی نمی‌داند و برای مریدان خود، چشم‌اندازی ورای ادیان، اقوام و نژادها ترسیم می‌کند. در عین حال، این طریقت حامی کبان «العراق العزیز» است و جهت حفظ هویت ملی عراق به مثابه یک دولت-ملت تلاش می‌کند؛ به طوری که مقامات طریقت، راهبرد حیاتی فعلی در عراق را وحدت مذاهب و ادیان تلقی می‌کنند (الطريقة العلیة القادریة الکسنزانیة، الکسنزانی و الممدن المحررة، ۲۰۲۲: YouTube) و تأکید بر نوعی خوانش تکثرگرایانه از ادیان و رسمیت‌دهنده به تنوع مذهبی دارند. کسنزانیه از یک‌سو خود را بر راه و روش تصوف اهل سنت و جماعت دانسته و از سوی دیگر، نمایندگان اسلام سیاسی از جمله اخوان المسلمین و سلفی‌ها را طرد کرده و خود را در تقابل با آنها قرار می‌دهد. (رشدی (پ)، ۲۰۲۰: الدستور)

در این بین به نظر می‌رسد نهر و کسنزانی با شعار «سلیمانیه؛ پایتخت تصوف جهان»، برنامه‌هایی برای توسعه تصوف در سر داشت. (کردپرس، ۱۳۹۹: رهبر طریقت قادری کسنزانی: سلیمانیه پایتخت تصوف می‌شود) ظاهراً نهر و کسنزانی قصد دارد با ارائه روایتی فراقومی و فرامذهبی از ماهیت طریقت خود، گستره نفوذ طریقت را توسعه بخشد و در تداوم آن، همزیستی مسالمت‌آمیز ادیان و مذاهب گوناگون اقلیم کردستان عراق تحت بیرق واحد تصوف را در جهت برقراری آرامش و امنیت اجتماعی و مذهبی ترویج نماید. (الطريقة العلیة القادریة الکسنزانیة، الکسنزان بیت جمیع الطوائف والادیان، ۲۰۲۰: YouTube) به نظر می‌رسد این روایت علاوه بر ابتنا بر مبانی معرفتی صوفیانه، از بافت حزبی مسلط بر کردستان عراق و به طور مشخص اتحادیه میهنی که بر نوعی نگاه جهان‌وطنی و فرامرزی تأکید دارد، تأثیر پذیرفته است. (قادرزاده و علی محمد، ۱۴۰۰: ۴۲) هرچند این مسئله باید با تلاش‌های دیگر گروه‌های صوفی در ایجاد یک هژمونی صوفیانه پس‌ادعشی در میان اهل سنت

نسبت‌سنجی شود. پس از تلاش‌های کسنزانی بود که یک کنفرانس بین‌المللی صوفیانه در بغداد و با حضور نخست وزیر عراق محمد شیاع السودانی و بدون حضور کسنزانی برگزار شد (قناة العراقية الإخبارية HD، المؤتمر الدولي للتصوف برعاية وحضور رئيس مجلس الوزراء محمد شیاع السودانی، ۲۰۲۴: YouTube) که به نظر می‌رسد نتوان بیم دیگر جریان‌های صوفیانه مستقر در بغداد از تلاش کسنزانی در جهت نهادینه ساختن هژمونی خود و ایجاد مرکزیتی در سلیمانیه و به حاشیه بردن بغداد را در شکل‌گیری این کنفرانس دخیل ندانست.

۶- کسنزانیه، رسانه و نهادسازی

با توجه به ظرفیت‌های متعدد رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی و نیز ایجاد نهادهای حامل قدرت در بساخت روایت، کسنزانیه از این بسترها بی‌بهره نبوده و در سال‌های اخیر توانسته از طریق حضور فعال در رسانه‌ها و ایجاد نهادهای اجتماعی و فرهنگی، روایت سیاسی-اجتماعی خود را توسعه بخشد. طریقت کسنزانی از رسانه‌های مختلفی بهره می‌برد که این رسانه‌ها عبارت‌اند از: روزنامه المشرق، روزنامه العراق، روزنامه الافق و شبکه ماهواره‌ای المشرق در گذشته‌ای نه چندان دور. در سال‌های اخیر و به ویژه با روی کار آمدن شیخ نهرو، این طریقت در بسترهای مجازی به خصوص پایگاه اینترنتی YouTube بسیار فعال بوده و ویدئوهای متعدد دیدارها و سخنان مقامات طریقت را در دسترس عموم قرار می‌دهد که از خلال آنها تا حدی می‌توان خوانش رسمی کسنزانیه از خود را استخراج کرد. این طریقت همچنین دارای یک دانشگاه بزرگ به نام «کلیة کسنزان الجامعه» در بغداد است که در سال ۲۰۰۵ تاسیس شد. آنان همچنین یک مرکز به نام «المركز العالمي للتصوف والدراسات الروحية» و یک مجمع به نام «المجمع العالمي للسادة والأشراف» ایجاد کرده‌اند. (ریاسة الطريقة العلیة القادریة الكسنزانیة، التعریف بالشیخ الحالي للطریقة، kasnazan.com) البته در این بین از فعالیت‌های اقتصادی و مالی این طریقت اطلاعات چندانی در دست نیست.

نتیجه‌گیری

طریقت کسنزانیه به عنوان یکی از جریان‌های فعال صوفیانه در عراق معاصر، نقشی کلیدی در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی این کشور ایفا کرده است. طریقت کسنزانیه با ریشه‌های کردی و سنی،

توانسته است در مناطق مختلف عراق، از جمله مناطق شیعه‌نشین و عرب‌تبار، نفوذ قابل توجهی پیدا کرده و به‌عنوان یک بازیگر سیاسی تأثیرگذار در صحنه داخلی و خارجی عراق ظاهر شود. طریقت کسنزانیه با تکیه بر تقابل هویتی با اسلام‌گرایان جهادی، در تلاش است روایتی کارآمد از سنت صوفیانه متناسب با نیازهای مدرن بسازد، آینده‌ای مطلوب برای عراق ترسیم کند و در عرصه‌های مختلف، به‌ویژه سیاست داخلی و خارجی، به‌طور فعال عمل نماید. این طریقت با حضور در نهادهای رسمی مانند پارلمان و دولت عراق و همچنین میانجی‌گری در بحران‌های سیاسی، در سیاست عراق نقش نسبتاً مؤثری ایفا کرده است. طریقت کسنزانیه با استفاده از روایت‌های دینی و تاریخی، هویت جمعی خود را در امتداد اهل‌بیت پیامبر (ص) و بزرگان صوفیه نظیر عبدالقادر گیلانی شکل می‌دهد. این روایت‌ها نه تنها به تقویت هویت جمعی پیروان کمک می‌کند، بلکه آن‌ها را به کنش‌های سیاسی و اجتماعی نیز ترغیب می‌کند. بر اساس نظریه «روایت و کنش جمعی» فردریک میر، این نوع روایت‌ها به‌عنوان ابزاری قوی برای بسیج نیروها و تأثیرگذاری بر فضای سیاسی عمل می‌کنند.

طریقت کسنزانیه به‌طور جدی با جریان‌های تکفیری و اسلام‌گرایان جهادی مانند داعش در تقابل قرار دارد و آن‌ها را تهدیدی برای وحدت ملی و هویت اسلامی عراق می‌داند. نهر و کسنزانی، رهبر فعلی این طریقت، همواره بر لزوم آگاهی‌بخشی به جوانان عراق در برابر عقاید تکفیری تأکید کرده و رسالت طریقت خود را احیای بنیان انسانیت و وحدت ملی در عراق معرفی می‌کند.

طریقت کسنزانیه با اتخاذ رویکردی فراقومی و فرامذهبی، در پی ایجاد وحدت میان اقوام و مذاهب مختلف عراق است. این طریقت با تأکید بر همزیستی مسالمت‌آمیز و احترام به تنوع مذهبی، تلاش می‌کند تا خود را به‌عنوان نیرویی وحدت‌بخش در عراق معرفی نماید. نهر و کسنزانی با شعار «سلیمانیه پایتخت تصوف جهان»، برنامه‌هایی برای گسترش نفوذ تصوف و توسعه این طریقت در سطح جهانی دارد، هرچند رقبای او نیز جریان‌هایی قدرتمند هستند که قیادت او بر جریان صوفیه را برنخواهند تافت.

طریقت کسنزانیه از ابزارهای رسانه‌ای گوناگونی، از جمله روزنامه‌ها و شبکه‌های ماهواره‌ای، برای تبلیغ دیدگاه‌ها و عقاید خود بهره می‌برد و اخیراً حضور فعالی در فضای مجازی، به‌ویژه در پلتفرم‌هایی مانند یوتیوب، داشته است. این طریقت همچنین دارای نهادهای آموزشی و تحقیقاتی همچون «کلیه کسنزان الجامعه» و «المركز العالمي للتصوف والدراسات الروحية» است که به تقویت پایگاه

فکری و فرهنگی آن کمک می‌کنند.

می‌توان گفت طریقت کسنزانیه به‌عنوان یکی از طریقت‌های صوفیه در جهان اسلام، توانسته است با استفاده از روایت‌های دینی و تاریخی، هویت جمعی خود را تقویت کرده و پیروانش را به کنش‌های سیاسی و اجتماعی ترغیب نماید. این طریقت با تقابل هویتی با اسلام‌گرایان جهادی، تلاش برای وحدت ملی و نهادسازی در عرصه‌های آموزشی و رسانه‌ای، نقش مؤثری در سیاست داخلی و خارجی عراق ایفا کرده است. تجربه طریقت کسنزانیه نشان می‌دهد که تصوف، به‌عنوان یک جریان معنوی و فرهنگی، می‌تواند در شرایط بحرانی به‌عنوان نیرویی وحدت‌بخش و مقاوم در برابر تهدیدات داخلی و خارجی عمل کند.

منابع

الف- منابع فارسی

- آبر کرامبی، نیکلاس، هیل، استفن و ترنر، براین. اس. (۱۳۶۷). *فرهنگ جامعه‌شناسی*. تهران: چاپخس، چاپ اول.
- احمدی، حمید، تمری، نجم‌الدین. (۱۳۹۶). *اسلام‌گرایی و ناکامی آن در کردستان عراق*، *جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*، ۵ (۱۱): ۹۲-۵۱. 10.22070/iws.2018.2473.1439
- بورکهارت، تیتوس. (۱۳۷۴). *درآمدی بر آئین تصوف*. ترجمه یعقوب آژند، تهران: انتشارات مولی، چاپ اول.
- پتروشفسکی، ایلیا پولویچ. (۱۳۶۳). *اسلام در ایران از هجرت تا پایان قرن نهم هجری*، ترجمه کریم کشاورز. تهران: انتشارات پیام، چاپ هفتم.
- پروری، پیمان و راضی، زینب. (۱۴۰۱). پژوهش و عناصر شنیداری - دیداری پویا: به سوی روش‌های تحقیق ویدیویی؛ شالوده‌های معرفت‌شناختی، رویکردها و چارچوب اجرا. *فصلنامه علمی رسانه*، ۳۳ (۳): ۳۹-۷۳. <https://www.magiran.com/p2512890>
- توکلی، محمد رئوف. (بی‌تا). *تاریخ تصوف در کردستان*. تهران: انتشارات اشراقی.
- سریه، الیزابت. (۱۳۸۱). *صوفیان و ضدصوفیان*، ترجمه مجدالدین کیوانی. تهران: نشر مرکز

- قادرزاده، امید و علی محمد، زمانکو. (۱۴۰۰). صورت‌بندی گفتمانی امر سیاسی در احزاب اقلیم کردستان عراق. *جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*، ۹(۱۹)، ۲۹-۵۴.
https://iws.shahed.ac.ir/article_3653.html
- قزوینی حائری، یاسر. (۱۳۹۶). مطالعه تطبیقی گفتمان رسانه‌ای «داعش» و «جیش رجال الطریقه النقشبندیه». *مطالعات راهبردی جهان اسلام*، ۱۸(۷۱)، ۱۶۷-۱۹۱.
<https://www.magiran.com/p1801620>
- کاظم بیگی، محمد علی، معصومی، محسن، آرامجو، علی و ساپاریکونا، سزیدیکاوا (۱۳۹۸). شیوخ نقشبندی و سیاست در دوره تیموری (با تأکید بر عملکرد سیاسی عبیدالله احرار). *پژوهشنامه تاریخ تمدن اسلامی*، ۵۲(۱)، ۱۵۵-۱۲۷. 10.22059/jhic.2019.273239.653967
- کسروی، احمد و امینی، محمد. (۲۰۱۴). صوفی‌گری: بازبینی و ویرایش صوفی‌گری احمد کسروی همراه با یادداشت‌ها و افزوده‌ها، جلد یکم، شرکت کتاب، ایالات متحده
- گلنر، ارنست. (۱۳۸۸ ش.). *ناسیونالیسم، ترجمه سیدمحمدعلی تقوی*. تهران: نشر مرکز، چاپ اول
- میر، فردریک دبلیو. (۱۳۹۹). *روایت و کنش جمعی، ترجمه الهام شوشتری‌زاده*. تهران: نشر اطراف
- هیوود، اندرو. (۱۳۹۸). *کلیدواژه‌ها در سیاست و حقوق عمومی، ترجمه اردشیر امیرارجمند و باسَم موالی‌زاده*. تهران: امیرکبیر.

ب- منابع عربی

- ابوهنیة، حسن (۲۰۲۰)، «التصوف الإسلامي: التجلي الروحاني والإداء السياسي»، *الصوفية اليوم*، تحرير محمد أبوorman، friedrich ebert stiftung، عمان - الأردن
- الخرسان، صلاح (۲۰۰۱)، *التيارات السياسية في كردستان العراق: قراءة في ملفات الحركات والأحزاب الكردية في العراق ۱۹۴۶-۲۰۰۱*، مؤسسة البلاغ، بيروت-لبنان
- الدهبيبي الزعبي الجيلاني، عبد المجيد بن طه (بي‌تا)، *إتحاف الأكابر في سيرة ومناقب الإمام محيي الدين عبد القادر الجيلاني الحسيني وبعض مشاهير ذريته أولي الفضل والمآثر، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان*
- السامرائي، يونس الشيخ ابراهيم (۲۰۰۴)، *القبائل والبيوتات الهاشمية في العراق، السادة في العراق - العباسيون خارج العراق، الدار العربية للموسوعات، بيروت - لبنان*
- سعدالدين، عدنان (۲۰۱۰)، *الاخوان المسلمون في سورية مذكرات وذكريات العلاقات السياسية لجماعة الإخوان في ثمانينيات القرن العشرين وما بعدها، القاهرة: مكتبة المدبولي*

- عیفی، ابوالعلا (۲۰۱۷)، التصوف الثورة الروحية في الإسلام، مؤسسة هندواي، المملكة المتحدة
- علي حسن، عمار (۲۰۲۰)، «المعالم السياسية للخطاب الصوفي»، الصوفية اليوم، تحرير محمد أبوorman، friedrich ebert stiftung، عمان - الأردن
- علي محمد، احمد (۲۰۲۱)، «التصوف وجدلية الضد النوعي في العراق»، مجلة كلية القانون للعلوم القانونية والسياسية، المجلد ۱۰، العدد ۳۷، الصفحات ۵۹-۸۸
- غاوجي، اسامة (۲۰۲۰)، «الإعراض والمعارضة: التصوف المبكر والسلطة السياسية»، الصوفية اليوم، تحرير محمد أبوorman، friedrich ebert stiftung، عمان - الأردن
- الكسنزاني، السيد الشيخ محمد (۱۹۹۰)، الأنوار الرحمانية في الطريقة القادرية الكسنزانية، قاهره: مكتبة مدبولي
- الكسنزاني، السيد الشيخ محمد (۱۴۲۶ ق.هـ)، موسوعة الكسنزان فيما اصطلح عليه أهل التصوف و العرفان، دمشق: دار المحبة، الطبعة الأولى
- المقدي، محمد بن عبدالله (بي تا)، التصوف بين التمكين والمواجهة، بي جا: دار صفا جيزان للنشر والتوزيع
- أحمد الحسيني، هالة. (۲۰۱۹). اتجاهات الخطاب الصحفي نحو العلاقات المصرية-الإيرانية في الفترة من ديسمبر ۲۰۰۸ حتى عام ۲۰۱۳ (دراسة تحليلية مقارنة). مجلة بحوث الإعلام وعلوم الاتصال، ۱(۱)، ۲۸-۱.

پ- منابع دیجیتالی

- ابو عبدالله، حيدر. (۲۰۱۵). حقيقت احمد چلبی؛ معمار و مهندس اشغال آمریکا در عراق؟ ویکی لیکس عربی. https://www.wikileaks-alarabia.com/2015/11/blog-post_72.html
- آی کیو عراق. (۲۰۲۱، ۱۰ اکتبر). نتایج اولیه انتخابات: پیشتازی استان های سنی و ابهام در آرایش نیروهای شیعی. <https://iqiraq.news/elections-2021/29235--.html>
- بابان، صلاح حسن. (۲۰۲۰، ۱۶ ژوئیه). ثروتمندی رؤیایی برای ریاست عراق و همسر یک بازیگر سوری؛ رهبر جدید طریقت کسنزانی کیست؟ الجزیره. <https://B2n.ir/yb6274>
- الباسم، محمد. (۲۰۲۱). صوفیان عراق: بازگشتی با اهداف سیاسی. العربی الجدید. <https://B2n.ir/jx8464>
- باس نیوز. (۲۰۱۹). تکذیب گزارش واشنگتن پست از سوی نهر و کسنزانی. <https://www.basnews.com/fa/babat/525696>
- تجمع الوحدة العراقية. (۲۰۰۹). تجمع، اشغال چاه های نفت فکه عراق توسط ایران را محکوم می کند [ویدئو]. یوتیوب. <https://www.youtube.com/watch?v=amBmSAnx5rM>

- تجمع الوحدة الوطنية العراقية. (بی‌تا). معرفی تجمع. <https://cinu-dn.com/page1.php>
- الجزیره. (۲۰۲۰، ۶ ژوئیه). پس از درگذشت رئیس آن در آمریکا و حضور عزت الدوری در میان مریدان؛ طریقت صوفی کسنزانی در عراق چیست؟ <https://B2n.ir/kp7856>
- الحدیثی، نهاد شکر. (۲۰۱۴). پیام خبری استان الانبار (۲۷ مه ۲۰۱۴).
<http://www.alnoor.se/article.asp?id=244562>
- رشدی، عمرو. (۲۰۲۰، الف، ۲۳ ژوئیه). بیعت هزاران نفر با شیخ جدید طریقت کسنزانی در عراق. الدستور. <https://dostor.org/3154241>
- رشدی، عمرو. (۲۰۲۰، ب، ۱۷ ژوئیه). رهبر جدید طریقت کسنزانی در عراق؛ سیاستمدار، تاجر و مخالف ایران. الدستور. <https://dostor.org/3148542>
- رشدی، عمرو. (۲۰۲۰، پ، ۱ سپتامبر). شیخ کسنزانی: تصوف نماینده اهل سنت و جماعت است، نه سلفیت و اخوان. الدستور. <https://dostor.org/3191063>
- رشدی، عمرو. (۲۰۲۰، ت، ۲۶ سپتامبر). تأکید شیخ طریقت کسنزانی در عراق بر همزیستی مسالمت‌آمیز ملت‌ها. الدستور. <https://dostor.org/3211876>
- ریاست الطريقة العلیة القادرية الكسنزانية. (۲۰۰۹). در محضر سادات گرانقدر برزنجه. الکسنزان، ۸، ۱۱۲.
<https://B2n.ir/tg2622>
- ریاست الطريقة العلیة القادرية الكسنزانية. (بی‌تا). معرفی شیخ کنونی طریقت: سید شیخ شمس‌الدین محمد نهر و الکسنزان الحسینی. <https://B2n.ir/jb2104>
- السیمر الاخبارية. (۲۰۲۲، ۲۶ مارس). انتشار فایل صوتی منتسب به «کسنزانی» درباره صحابه و علی بن ابی‌طالب و تشدید بحران. <https://saymar.org/2022/03/135275.html>
- الشاکر، حمید. (۲۰۱۹). پدیده کمپین ایمانی صدام حسین (۱۹۹۲) و شکل‌گیری مرجعیت محمد صدر و ورود وهابیت به اهل سنت عراق [ویدئو]. یوتیوب.
<https://www.youtube.com/watch?v=6cgF-IQqmfY>
- صلاح‌الدین، رأفت. (بی‌تا). صوفیه در عراق. صید الفوائد.
<https://saaid.net/feraq/sufyah/105.htm>
- الطائی، صادق. (۲۰۱۷). تصوف در عراق: جدال دین و سیاست. القدس العربی.
<https://B2n.ir/rn7354>

- الطريقة العلية القادریة الكسنزانیة. (۲۰۲۰-۲۰۲۳). بیانیه‌ها و فعالیت‌های رسمی طریقت [ویدئو]. یوتیوب.
<https://www.youtube.com>
- فیاض، معد. (۲۰۱۶، ۲۶ ژوئن). رهبر تجمع وحدت ملی عراق: برخی برای منافع دولت منطقه ای میان ما و عمق عربی‌مان اختلاف ایجاد می‌کنند. الشرق الاوسط.
<https://aawsat.com/home/artcle/675121>
- قناة العراقية الإخبارية. (2024). HD. کنفرانس بین‌المللی تصوف با حمایت و حضور نخست‌وزیر محمد شیاع السودانی [ویدئو]. یوتیوب.
<https://www.youtube.com>
- کرد پرس. (۱۳۹۹). رهبر طریقت قادری کسنزانی: سلیمانیه پایتخت تصوف می‌شود.
<https://kurdpress.com/fa/2447>
- کرد پرس. (۱۴۰۰). میانجی‌گری رهبر طریقت کسنزانی برای حل اختلاف رؤسای مشترک اتحادیه میهنی.
<https://kurdpress.com/fa/13430/>
- خبرگزاری مهر. (۱۴۰۰). دعوت دراویش ایرانی به مشارکت در انتخابات توسط شیخ طریقت کسنزانی.
<https://www.mehrnews.com/news/5237288>

ت - منابع انگلیسی

- Abrecrombie, N., Hill, S. & Turner, B. (1989). *The penguin dictionary of sociology*. Tehran: Chapakhsh. [In Persian]
- Abu 'Abdallah, H. (2015). *The truth about Ahmad al-Chalabi: Architect of the U.S. invasion of Iraq?* WikiLeaks Arabia.
https://www.wikileaks-alarabia.com/2015/11/blog-post_72.html
- Abu Haniyyah, H. (2020). *Islamic Sufism: Spiritual manifestation and political performance*. In M. Aburman (Ed.), *Sufism Today*. Friedrich Ebert Stiftung. [In Arabic]
- Afifi, A. A. (2017). *Sufism: The spiritual revolution in Islam*. Hindawi Foundation. [In Arabic]
- Ahmadi, H., & Tamri, N. (2017). Islamism and its Failure in Iraqi Kurdistan. *Journal of Political Sociology of Islamic World*, 5(11), 51-92. 10.22070/iws.2018.2473.1439 [In Persian]

- Ahmed al-Hosseini, Hala. (2019). The trends of journalistic speech towards Egyptian-Iranian relations in the period from December 2008 to 2013 (analytical-comparative study). *Journal of Media Research and Communication Sciences*, 1(1), 1-28. [In Arabic]
- Al Jazeera. (2020, July 6). *Its leader died in the U.S. and Izzat al-Douri among its followers: What is the Kasanazani Sufi order in Iraq?* <https://B2n.ir/kp7856>
- Al-Basim, M. (2021). *Iraqi Sufis: A return with political objectives*. Al-Araby Al-Jadeed. <https://B2n.ir/jx8464>
- Al-Dahibi al-Zoabi Jilani, A. M. ibn T. (n.d.). *Ithaf al-Akabar fi Sirah and Manaqib of Imam Muhyiddin Abd al-Qadir Jilani al-Hasani al-Husseini and some of the famous descendants of the first generation of Al-Fadl and Al-Ma'ather*, Dar Kitub al-Elamiya, Beirut-Lebanon. [In Arabic]
- Al-Hadithi, N. S. (2014). *Untitled news message, Anbar Governorate, May 27, 2014*. <http://www.alnoor.se/article.asp?id=244562>
- Ali, A. H. (2020). Political dimensions of Sufi discourse. In M. Aburman (Ed.), *Sufism Today*. Friedrich Ebert Stiftung. [In Arabic]
- Ali, A. M. (2021). Sufism and the dialectic of qualitative contradiction in Iraq. *Journal of the College of Law for Legal and Political Sciences*, 10(37), 59–88. [In Arabic]
- Al-Iraqiya News Channel HD. (2024). *International conference on Sufism under the patronage of Prime Minister Mohammed Shia' al-Sudani* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com>
- Al-Kasanazani, M. (1990). *Al-Anwar al-Rahmaniyyah in the Qadiriyya-Kasanazaniyya order*. Maktabat al-Madbuli. [In Arabic]
- Al-Kasanazani, M. (2005). *Al-Kasanazan encyclopedia of Sufi and mystical terminology* (1st ed.). in al-Mahabbah. [In Arabic]
- Al-Kharrasan, S. (2001). *Political movements in Iraqi Kurdistan: A study of Kurdish movements and parties in Iraq (1946–2001)*. Al-Balagh Foundation. [In Arabic]
- Al-Maqdi, M. ibn 'A. (n.d.). *Sufism between empowerment and confrontation*. Dar Safa Jazan. (n.p.) [In Arabic]

- Al-Samarra'i, Y. al-Sh. I. (2004). *Hashemite tribes and families in Iraq: The Sadah in Iraq – Abbasids outside Iraq*. Arab Encyclopedia House. [In Arabic]
- Al-Shakir, H. (2019). The phenomenon of Saddam Hussein's Faith Campaign (1992) and the emergence of Muhammad al-Sadr's marja'iyya and Wahhabism among Iraqi Sunnis [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=6cgF-lQqmFY>
- Al-Ta'i, S. (2017). *Sufism in Iraq: The dialectic of religion and politics*. Al-Quds Al-Arabi. <https://B2n.ir/rn7354>
- Baban, S. H. (2020, July 16). *A wealthy dreamer for Iraq's presidency and husband of a Syrian actress: Who is the new leader of the Kasanazani order?* Al Jazeera. <https://B2n.ir/yb6274>
- BasNews. (2019). *Denial of The Washington Post report by Nahro Kasanazani*. <https://www.basnews.com/fa/babat/525696>
- Baumann SE, Merante M, Folb BL, Burke JG (2019), "Is Film as a Research Tool the Future of Public Health? A Review of Study, Designs, Opportunities, and Challenges", *Qualitative Health Research*. Volume 30, Number 2, p 250-257. <https://doi.org/10.1177/1049732319871251>
- Fayyad, M. (2016, June 26). Leader of the Iraqi National Unity Gathering: Some parties create problems between us and our Arab depth for the benefit of a regional state. *Asharq Al-Awsat*. <https://aawsat.com/home/article/675121>
- Gellner, E. (2009). *Nationalism*, translated by Seyyed Mohammad Ali Taghavi. Tehran: Markaz Publishing House, first edition. [In Persian]
- Ghaderzadeh, O., & Ali Mohammad, Z. (2021). Political discourse formation in the parties of the Iraqi Kurdistan region. *Journal of Political Sociology of Islamic World*, 9(19), 29-54. https://iws.shahed.ac.ir/article_3653.html [In Persian]
- Ghawji, U. (2020). Withdrawal and opposition: Early Sufism and political authority. In M. Aburman (Ed.), *Sufism Today*. Friedrich Ebert Stiftung. [In Arabic]
- Ghazvini Haeri, Y. (2017). A Comparative Study of the Media Discourse of "ISIS" and "Jaish Rijal of Naqshbandiyyah Order. *Journal of Strategic Studies of the Islamic World*, 18(71), 167-191 <https://www.magiran.com/p1801620> [In Persian]

- Harris, A. M. (2016). *Video as method*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190222079.001.0001>
- Hasan, H. (2022). *Religious authority and the politics of Islamic endowments in Iraq*. Carnegie Endowment for International Peace, pp 6–10
- Heath, C., Luff, P., & Sanchez Svensson, M. (2007). Video and qualitative research: analysing medical practice and interaction. *Medical education*, 41(1), 109-116. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2006.02641.x>
- Heath-Brown, N. (Ed.). (2017). *The Statesman's Yearbook 2016: The Politics, Cultures and Economies of the World*. Springer.
- Heywood, A. (2019). *Key concepts in politics*, translated by Ardeshir Amir Arjmand and Seyed Basem Mavallyzadeh, Tehran: Amirkabir. [In Persian]
- IQ Iraq. (2021, October 10). *Preliminary results: Sunni provinces lead amid ambiguity over Shiite forces*. <https://iqiraq.news/elections-2021/29235--.html>
- Iraqi National Unity Gathering. (2009). *The gathering condemns Iran's occupation of the Fakka Iraqi oil wells* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=amBmSAnx5rM>
- Iraqi National Unity Gathering. (n.d.). *About the gathering*. <https://cinudn.com/page1.php>
- Jewitt, C. (2012). *An introduction to using video for research*. NCRM Working Paper. NCRM.
- Jordan, D. (2022). *State and Sufism in Iraq: Building a "Moderate Islam" under Saddam Husayn*. Oxon and New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003221661>
- Joshua Partlow, D., Fahrenthold, A., & Taylor Luck. (2019). *A wealthy Iraqi sheikh who urges a hard-line U.S. approach to Iran spent 26 nights at Trump's D.C. hotel*. Retrieved on (2025/02/07), Access at <https://B2n.ir/hw4596>.
- K. Dougherty, Beth (2019), *Historical Dictionary of Iraq*, Rowman & Littlefield, Lanham. Boulder. New York. London.
- Kasravi, A., & A. (2014). *Sufism: A Revision and Editing of Ahmad Kasravi's Sufism with Notes and Additions. Vol 1, The Book Company, United States* [In Persian]

- Kazembeyki, M. A., Masumi, M., Aramjoo, A., & Sizdikova, J. (2019). Naqshbandi's Sheikhs and Politics during the Timurid era. *Iranian Journal for the History of Islamic Civilization*, 52(1), 127-155. 10.22059/jhic.2019.273239.653967 [In Persian]
- KurdPress. (2020). *Leader of the Qadiriyya-Kasanazani order: Sulaymaniyah will become the capital of Sufism*. <https://kurdpress.com/fa/2447>
- KurdPress. (2021). *Mediation by the Kasanazani order leader to resolve disputes among PUK co-leaders*. <https://kurdpress.com/fa/13430/>
- Mayer, F. (2020). *Narrative Politics: Stories and Collective Action*, Translated by Elham Shooshtarizadeh, Tehran: Atraf [In Persian]
- Mehr News Agency. (2021). *Iranian dervishes invited to participate in elections by the Kasanazani order leader*. <https://www.mehrnews.com/news/5237288>
- Miller, B. (2017). YouTube as educator: A content analysis of issues, themes, and the educational value of transgender-created online videos. *Social Media+ Society*, 3(2), 2056305117716271. <https://doi.org/10.1177/2056305117716271>
- Mofidi, S. (2022). Political function of religion in nationalistic confrontations in greater Kurdistan. Transnational Press London.
- Muedini, F. (2015). Sufism and Anti-Colonial Violent Resistance Movements: The Qadiriyya and Sanussi Orders in Algeria and Libya. *Open Theology*, 1(1). <https://doi.org/10.1515/opth-2015-0003>
- Parvari, P. & Razi, Z. (2022). *Journal of Rasaneh*, Vol. 33, No 3, pages 39-74, <https://www.magiran.com/p2512890> [In Persian]
- Patterson, A. N. (2018). YouTube generated video clips as qualitative research data: One researcher's reflections on the process. *Qualitative Inquiry*, 24(10), 759-767. <https://doi.org/10.1177/1077800418788107>
- Petrushevsky, I. (1984). *Islam in Iran from the Hijra to the end of the 9th century AH*, translated by Karim Keshavarz, Tehran: Payam, 7th edition.
- Qadiriyya-Kasanazani Order. (2020–2023). *Various official statements and activities* [Video playlist]. YouTube. <https://www.youtube.com>
- Rushdi, 'A. (2020a, July 23). *Thousands pledge allegiance to the new Kasanazani order leader in Iraq*. Al-Dostor. <https://dostor.org/3154241>

- Rushdi, ‘A. (2020b, July 17). *The new leader of the Kasanazani order in Iraq: Politician, businessman, and anti-Iran*. Al-Dostor. <https://dostor.org/3148542>
- Rushdi, ‘A. (2020c, September 1). “*Sheikh of the Kasanazani order*”: *Sufism represents Ahl al-Sunnah, not Salafism or the Muslim Brotherhood*. Al-Dostor. <https://dostor.org/3191063>
- Rushdi, ‘A. (2020d, September 26). *The Kasanazani order leader in Iraq affirms peaceful coexistence among peoples*. Al-Dostor. <https://dostor.org/3211876>
- Sa‘d al-Din, A. (2010). *The Muslim Brotherhood in Syria: Memoirs and recollections of the political relations of the Brotherhood during the 1980s and beyond*. Maktabat al-Madbuli. [In Arabic]
- Salah al-Din, R. (n.d.). *Sufism in Iraq*. Sayd al-Fawa’id. <https://saaid.net/feraq/sufyah/105.htm>
- Saymar News. (2022, March 26). *Leaked recording of “al-Kasanazani” regarding the Companions and ‘Ali ibn Abi Talib sparks controversy*. <https://saymar.org/2022/03/135275.html>
- Sirriyeh, E. (2006). *Sufis and anti-Sufis: the defense, rethinking and rejection of sufism in the modern world*, Translated by Majdodin Keyvani, Tehran: Markaz Publication [In Persian]
- Stepanyants, M. (2014). *Sufism in the context of modern politics*. Torino: Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli.
- Supreme Leadership of the Qadiriyya-Kasanazani Order. (2009). *In the presence of the noble Barzinji Sadah*. *Al-Kasanazan*, 8, 112. <https://B2n.ir/tg2622>
- Supreme Leadership of the Qadiriyya-Kasanazani Order. (n.d.). *Biography of the current Sheikh: Sayyid Sheikh Shams al-Din Muhammad Nahro al-Kasanazan al-Husayni*. <https://B2n.ir/jb2104>
- Tavakoli, M. (n.d.). *History of Sufism in Kurdistan*, Tehran: Ishraqi Publication. [In Persian]
- Walberg, Eric (2013), *From Postmodernism to Postsecularism: Re-emerging Islamic Civilization*, Clarity Press, Atlanta, <https://B2n.ir/eg6258>